

Janusz Lalewicz

Napis i wypowiedź

Teksty : teoria literatury, krytyka, interpretacja nr 1 (7), 101-116

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Lalewicz

Napis i wypowiedź

1. Jedną z form użycia języka to teksty napisów na tabliczkach, na opakowaniach, na przedmiotach i częściach przedmiotów. W porównaniu z tekstami wypowiedzi ustnych, utworów literackich czy prac naukowych, jakie rozpatruje się zazwyczaj badając język i komunikację językową, są to teksty dość szczególne. W napisach nie spotykamy na ogół zdań — podstawowych jednostek wypowiedzi — i sekwencji zdań, lecz syntagmy mniejsze od zdania, najczęściej nominalne, albo nominalizacje i równoważniki zdań: *ul. Królewska, Teatr Wielki Gabinet zabiegowy, Wyjście, Do kasy, Dla matek z dziećmi, Remanent, Cisza, Palenie wzbronione, Czekolada deserowa, Proszek do prania* itd.

W odmienny sposób dokonuje się także proces komunikacyjny: napis trwa w jakimś miejscu czy na jakimś przedmiocie, związany z tym umiejscowieniem raczej niż z jakimś aktem komunikacji, w którym ktoś do kogoś, w pewnym miejscu i w pewnej chwili, z czymś się zwrócił. Moment namalowania czy umieszczenia tabliczki z napisem nie ma znaczenia w perspektywie komunikacji, jako że

Osobliwość
napisów

Decydujące
umiejscowienie

napis coś znaczy czy też komunikuje o tyle, o ile *tu jest*, niezależnie od tego kiedy się pojawił i za czyją sprawą. Z tego samego powodu nie jest też czymś słowem — nie ma sensu pytanie, czyje słowa czytamy na tabliczce z nazwą ulicy lub na opakowaniu kosmetyku, bo nie odczytujemy go w ogóle jako czyjegós (choćby instytucji, która spowodowała jego pojawienie się) zwracania się do kogoś, tak jak odczytujemy — również anonimowe — wezwanie do sądu czy rozporządzenie.

Funkcjonowanie języka opisuje się zazwyczaj na przykładzie aktu mówienia. Z wielu względów wypada uznać rozmowę za podstawową z teoretycznego punktu widzenia formę komunikacji językowej. Warto jednak, jeśli chce się uniknąć brania cech wypowiedzi kolokwialnej za ogólne właściwości wszelkiego zastosowania języka, przyjrzeć się bliżej również takim sposobom użycia słów, które — jak napisy — różnią się od wypowiedzi radykalnie w wielu istotnych aspektach.

2. Określenie „napisy” jest dość ogólnikowe; obejmuje ono komunikaty dość różnorodne pod względem formy i funkcji. Obok tabliczek z nazwami miejsc czy instytucji — *Plac Teatralny, Peron II, Liceum Ogólnokształcące nr 4 w Olsztynie, WZG «Niespodzianka», Kasa* — spotykamy tabliczki z nakazami, zakazami czy instrukcjami — *Uwaga! Stop! Nie dotykać! Przechodzenie przez tory uzbrojone, Do bufetu* itd. Na opakowaniu papierosów obok napisu z nazwą produktu np. *Giewonty*, umieszczone są inne napisy: *20 papierosów, Cena zł 6*, na buteleczce zaś z lekarstwem wydrukowana jest jego nazwa, skład, nazwa firmy, która je wyprodukowała, data ważności i zalecenia dotyczące sposobu przygotowywania, użycia i przechowywania. Napisy te pełnią różne funkcje, odmiennie są zbudowane i rozmieszczone. Trudne i mało pożyteczne wydaje się rozpatrywanie tak zróżnicowanego zbioru komunika-

tów, jakkolwiek niewątpliwie posiadają one pewne właściwości wspólne. Dlatego punktem wyjścia rozważań będzie zbiór węższy i bardziej jednorodny. Przypadek najprostszy i, jak się zdaje, najbardziej charakterystyczny napisów, to tabliczki z nazwami (oczywiście także etykiety i nazwy wydrukowane na przedmiotach). Historia dociekań semantycznych zdawałaby się zresztą sugerować, że jest to najprostszy — a w każdym razie najłatwiejszy do uchwycenia i zrozumienia — przypadek znaku w ogóle: znakomita większość teorii znaku, znaczenia czy komunikacji za pośrednictwem znaków od starożytności do naszych czasów niemal sprowadza się do opisu takiej właśnie relacji, jaka zachodzi między napisem z nazwą przedmiotu a owym przedmiotem. Jeśli się przeto nie chce kontynuować i umacniać tej tradycji, wypada tabliczkę z napisem opisać jako szczególny, różny od innych przypadek komunikacji językowej.

Inne rodzaje napisów będą wprowadzane stopniowo i omawiane bardziej pobieżnie. Nie będą rozpatrywane tablice pamiątkowe, płyty nagrobne, dłuższe instrukcje na opakowaniach i inne wypadki utrwalania tekstów wielozdaniowych — z powodów, które będą wyłożone w zakończeniu artykułu.

3. W wypowiedzi kolokwialnej nazwa jest częścią zdania — podmiotem, dopełnieniem czy okolicznikiem — której funkcja polega na wskazaniu odniesienia (ewentualnie jednego z odniesień) zdania. Tak np. syntagma nominalna: *twój brat* w zdaniu: *Odwiedził nas wczoraj twój brat*, wskazuje mojemu rozmówcy, o kim mówię, iż „odwiedził nas wczoraj”. Interpretację tego wskazania można rozbić na dwie operacje:

a. Znaczeniowe reguły języka polskiego pozwalają ustalić, że zdanie dotyczy jakiejś osoby, która zgodnie z owymi regułami może być określona jako „twój brat” — w przeciwieństwie do rzeczy lub osób, które

Zbiór węższy
— tabliczki
z nazwami

Większość
teorii znaku...

Nazwa
wskazuje
odniesienia

musiałyby być wskazane za pomocą innych syntagm nominalnych;

b. odniesienie do sytuacji wypowiedzi (chwili, miejsca, osób) pozwala ustalić, o *którą* z osób, nie wykluczających określenia: *twój brat*, w tym właśnie zdaniu chodzi.

Syntagma:
Jacek

Syntagma: *Jacek* (na miejscu syntagmy: *twój brat*) pozwalałaby mojemu rozmówcy zidentyfikować odniesienie zdania analogicznie: jako tego spośród naszych wspólnych znajomych, który w przeciwieństwie do innych nazywany jest w naszych rozmowach „Jacek”. I analogicznie syntagma: *ten nowy kierownik* wyróżniałaby tę osobę, która ze względu na okoliczności rozmowy (jej miejsce i porę, osoby rozmówców, ich stosunki i miejsca pracy w szczególności) wchodzi w grę jako odniesienie takiego określenia¹. W wypadku napisu z nazwą sytuacja jest odmienna. Nazwa nie jest częścią żadnego komunikatu, którego odniesienie miałaby wskazywać. Napis: *ul. Królewska* jest autonomicznym komunikatem, występująca zaś w nim nazwa niczego nie wskazuje ani nie wyróżnia, jako że przedmiot, do którego się odnosi, dany jest wraz z napisem, a sens napisu wyznaczony jest właśnie przez to zespolenie z przedmiotem. Przyporządkowanie między napisem i przedmiotem jest daną wyjściową: napis jest komunikatem na temat miejsca lub przedmiotu (ulicy, budynku, lokalu, towaru) czy części przedmiotu (peronu, przejścia, pietra), na którym (której) jest umieszczony. Informacja wnoszona przez nazwę w napisie służy nie do zidentyfikowania odpowiednika danego wyrażenia nominalnego w zbiorze przedmiotów, lecz przeciwnie: do zidentyfikowania odpowiednika danego przedmiotu w zbiorze wyrażeń nominalnych. Napis nie odpowiada na pytanie: o który przedmiot chodzi w

Autonomiczny
komunikat

¹ Dokładniej omawiałem z tego punktu widzenia syntagmę nominalną w artykule: *Déterminatifs w języku francuskim. Próba systematyki*. „Kwartalnik Neofilologiczny” 1967 nr 3.

komunikacie?, lecz na pytanie: jak się nazywa przedmiot, którego komunikat (napis) dotyczy?

4. Różnica ta zdeterminowana jest nie przez formę językową — budowę jego tekstu — lecz przez status komunikacyjny napisu. W praktyce słownego porozumiewania się mamy często do czynienia z syntagmami nominalnymi (nazwami) w roli osobnych wypowiedzi — np. w eliptycznych zdaniach występujących w rozmowach, albo w dziecięcych *word-sentences*. Ale *word-sentence* (np. *Mama! Auto! Kicia! Do domu!*) to funkcjonalnie zdanie — prośba, żądanie, wyznaczenie obawy czy pytanie. Osobliwość jego polega na tym, że jego tekst wskazuje *explicite* wyłącznie to, do czego się ono odnosi, natomiast to, co się o tym czymś „mówi”, nie jest językowo wyartykułowane, lecz wymaga dopowiedzenia w oparciu o kontekst i sytuację wypowiedzi. Tak np. okrzyk: *Mama!* zależnie od sytuacji zinterpretujemy np. jako: *Niech przyjdzie do mnie mama!* albo: *To dzwoni mama!* Syntagma nominalna pełni więc rolę części niewypowiedzianego zdania — podobnie jak np. syntagma: *Piąta*, stanowiąca odpowiedź na pytanie: *Która godzina?*²

Analogicznie zbudowany tekst napisu domaga się natomiast innej interpretacji. „Dopowiedzenie” napisu — znalezienie wypowiedzi, w której ta sama treść byłaby wyraźniej wysłowiona — prowadzi do zdań typu: *To jest ulica Królewska, Tu jest Instytut Geologiczny, to są czekoladki nadziewane* itp. O ile zatem pod względem formy napis z nazwą przypomina *word-sentence*, to ze względu na sens — na to co „mówi” — zbliżony jest raczej do wypowiedzi, w której się coś lub kogoś prezentuje i która rów-

Różnicuje —
status
komunikacyjny
napisu

„Dopowiedzenie” napisu

² Liczne analizy i spostrzeżenia na temat *word-sentences* zawierają prace behawiorystów, dla których ten typ wypowiedzi miał szczególne znaczenie teoretyczne; por. np. G.A. de Laguna: *Speech, Its Function and Development*. New Haven 1927.

niez odpowiada na pytanie: Jak się nazywa to, czego (ten, kogo) komunikat dotyczy? Prezentując kogoś, wypowiadam bowiem jego nazwisko nie po to, by mój rozmówca mógł zidentyfikować tego, o kim coś orzekam, lecz po to, by mógł zidentyfikować nazwisko, które nosi obecna tu i wskazywana jako przedmiot moich słów osoba.

Charakter
prezentujący
napisów

5. Charakter prezentujący można przypisać również takim napisom, których tekst nie jest nazwą, ale które w pewien sposób także odpowiadają na pytanie: Czym jest dany przedmiot? albo: Co jest (odbywa się) w danym miejscu — np.: *Artykuły rolnicze, Owoce i warzywa, 1001 drobiazgów, Reperacja obuwia, Wydawanie leków, Wpłaty, Nadawanie przesyłek zagranicznych*. Niekiedy określenia takie przekształcają się zresztą w nazwy — np. *Rejestracja, Recepcja*. Napisy takie można interpretować podobnie jak nazwy: *Tu są OWOCE I WARZYWA, Tu odbywa się WYDAWANIE LEKÓW* lub: *To jest okienko, w którym odbywa się WYDAWANIE LEKÓW), Tu jest (wykonywana jest) REPERACJA OBUWIA* itp.

Oryginalna
herbata
ceylońska

W wypadku towarów i opakowań mamy do czynienia z zestawami napisów, gdzie obok nazwy produktu (np. *Ceylon, Oryginalna herbata cejlońska*), występują inne informacje na jego temat — np. *Waga 50 g, Cena zł 14, Paczkowana mechanicznie przez Przedsiębiorstwo Obrotu Spożywczymi Towarami Importowanymi w Warszawie — Oddział w Warszawie, ulica Zamojskiego 2*. Cały ten zestaw napisów³ można uznać za wieloczłonowy tekst prezentujący zawartość opakowania. Jednak o ile jako całość mógłby on być zinterpretowany podobnie jak poprzednio omawiane napisy — *To jest (W tej paczce jest) „Cey-*

³ Pomijając skróty, które funkcjonują zresztą analogicznie do nazw, ale które składają się z liter, nie wyrazów, oraz instrukcje i inne teksty dłuższe, które mają charakter odmienne (por. § 12).

lon”, *Oryginalna herbata cejlońska, Paczkowana przez...* — to interpretacja poszczególnych jego składników wymagałaby uwzględnienia z jednej strony ich położenia na opakowaniu i przestrzennego usytuowania względem siebie wzajemnie, z drugiej zaś korespondującego w pewnym stopniu z rozkładem przestrzennym zróżnicowania ich „funkcji syntaktycznych”.

6. Zdania o budowie: „To jest...”, użyte przy interpretacji napisów prezentujących, zwracają uwagę na analogię takich napisów z tzw. definicją deiktyczną. W obu wypadkach komunikat stanowi, mówiąc z grubsza, odpowiedź na pytanie: Czym jest...?, przy czym owo *definiendum* dane jest niejako z góry jako to, o czym ma być mowa, natomiast nie jest — jak w definicji klasycznej — nazwane. *Implicite* lub *explicite* obecny zaimek *to* odsyła do owego z góry wiadomego przedmiotu komunikatu, będąc zarazem syntaktycznym substytutem jego nazwy.

Syntaktyczny
substytut
nazwy

W wypadku napisów konstrukcja ta nie jest uwarunkowana definiującym czy prezentującym charakterem komunikatu: do pewnego z góry wiadomego i nie nazwanego w samym komunikacie przedmiotu odsyłają również napisy artykułujące różnego rodzaju powiadomienia, instrukcje i nakazy, jak: *Przyjęcie towaru, Przejścia nie ma, Palenie wzbronione, Obcym wstęp wzbroniony, Cisza, Dla matek z dziećmi* itd. Jakkolwiek bowiem tekst napisu: *Nie wychylać się* lub: *Palenie wzbronione* sformułowany jest jak zdanie ogólne, nie implikujące bezpośrednio żadnego powiązania z czymś określonym, to napis: *Nie wychylać się* albo: *Palenie wzbronione* dotyczy określonego i wiadomego z góry przedmiotu: okna, przy którym umieszczona jest tabliczka czy pomieszczenia, na ścianie którego widnieje. Napis: *Palenie wzbronione* znaczy: *Tu (w tym pomieszczeniu)* PALENIE WZBRONIONE; napis: *Dla matek*

Nie wychylać
się

z dziećmi znaczy: *Ten przedział przeznaczony jest DLA MATEK Z DZIEĆMI*; napis: *Cisza — W tym miejscu (w pobliżu pomieszczenia, nad którego drzwiami napis jest umieszczony) obowiązuje CISZA*.

Odniesienie
zlokalizowane

To do czego się napis odnosi, wygodniej jest określać raczej jako przedmiot — jak w wypadku napisu na opakowaniu — lub jako miejsce — jak w wypadku tabliczki na murze. Zawsze jednak odniesienie to dane jest jako w pewien sposób zlokalizowane. Zawsze też może być wskazane za pomocą zaimka: *tu* lub jakiegoś określenia pochodnego (*w tym miejscu, w tym budynku, w tym pudełku*, albo: *tędy, przez ten teren, do tego pomieszczenia* itp.).

Wpisanie aktu
mówienia w
semantyczną
zawartość
wypowiedzi

7. Zaimki: *tu, to* i określenia pochodne należą do tych elementów systemu językowego, których funkcja polega na sprzęganiu powiedzenia czegoś (*énonciation*) z tym, co powiedziane (*énoncé*), albo inaczej: na wpisaniu aktu mówienia (*acte de parole*) w semantyczną zawartość wypowiedzi (*discours*). Elementy te sytuują mianowicie to, co się mówi — treść komunikatu — wobec czynników aktu mówienia i jego okoliczności, określonych jednak nie przez odniesienie do „obiektywnej”, niezależnej od odpowiedzi i poprzedzającej ją artykulacji świata, lecz przez odniesienie do samego aktu mówienia. Tak np. *ja* to „ten, kto mówi”, *ty* to „ten do kogo się mówi” (do kogo zwrócona jest niniejsza wypowiedź), *teraz* — „w chwili, w której się to mówi, *tu* — w miejscu, w którym się mówi”⁴. Formuło-

⁴ Omawiane tu kategorie i ich rola w komunikacji językowej były przedmiotem paru artykułów J. Kuryłowicza i E. Benveniste’a, na których niniejsze rozważania są w znacznym stopniu oparte — w szczególności: J. Kuryłowicz: *Podstawowe kategorie morfologiczne*. „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” z. XXVIII, s. 3—13; E. Benveniste: *La nature des pronoms* oraz *La subjectivité dans le langage*. W: *Problèmes de linguistique générale*. Paris 1966; *idem: Le langage et l’expérience humaine*. W: *Problèmes du langage*. Paris 1966. Coll. Diogène.

wanie i interpretacja wypowiedzi zakłada zawsze układ odniesienia, którego artykulacją są owe elementy, a którego ośrodkiem są współrzędne: JA — TU — TERAZ, i zawsze do niego *implicite* lub *explicite* odsyła. Odsyła do niego *explicite*, gdy to, o czym mowa, usytuowane jest poza współrzędnymi TU — TERAZ i wymaga określenia przez odniesienie do nich. W wypadku zbieżności parametrów tego, o czym mowa, z parametrami aktu mówienia,

Zbieżność parametrów

są one traktowane jako nienacechowane i pozostają zwykle domyślne, jako że naturalnym niejako odniesieniem wypowiedzi jest to, co jest (co się dzieje) w miejscu i chwili, w której się mówi: *Oziębilo się* znaczy: *Tu i teraz się oziębilo*⁵. Analogiczna jest rola zaimka *tu* w napisie: *tu* znaczy „w miejscu, w którym napis się znajduje” (albo dokładniej: w pomieszczeniu, w budynku itp., na którym się znajduje). Podobnie jak w wypowiedzi odniesienie do owego miejsca nie jest wysłowione, jeśli chodzi o coś, co znajduje się czy dokonuje TU.

Wypowiedź związana jest z pewnym zdarzeniem, które gdzieś i kiedyś nastąpiło — z aktem mówienia — wobec czego to, o czym mowa, może być usytuowane w stosunku do niej czasowo i przestrzennie. Napis związany jest z pewnym miejscem, natomiast nie jest usytuowany w czasie — można spytać: Gdzie jest napis? ale nie ma sensu pytać: Kiedy? Toteż nie można również mówić o odnoszeniu do jakiegoś TERAZ napisu — do chwili, w której napis komunikuje, iż np. WSTĘP WZBRONIONY. Z tego punktu widzenia powiadomienie czy zakaz w napisie ma charakter atemporalny, podobnie jak nazwa czy definicja.

Wypowiedź jest usytuowana przestrzennie i czasowo

Napis jest atemporalny

8. Związek między sensem napisu i typem jego usytuowania czasoprzestrzennego jest szczególnym przypadkiem korelacji między sen-

⁵ Por. cytowany artykuł Benveniste'a: *Le langage et l'expérience humaine*, s. 9.

Mówienie
do kogoś
podstawową
formą
komunikacji

sem komunikatu i sytuacją komunikacyjną. Korelacja ta manifestuje się w tekście wypowiedzi za pośrednictwem wspomnianych już kategorii osoby, czasu, trybu, *deixis* itd. Kategorie te wprowadzają niejako poszczególne czynniki i okoliczności aktu komunikacji do wypowiedzi, czyniąc je układem odniesienia dla wyartykułowania tego, co się chce przez nią powiedzieć. Mówienie do kogoś jest z tego punktu widzenia podstawową formą komunikacji językowej, jako że owe „podstawowe kategorie gramatyczne”, jak nazywa je Kuryłowicz, wywodzą się właśnie z sytuacji mówienia do kogoś⁶. Odwzorowują one sytuację rozmowy — a nie np. sytuację pisania — a z drugiej strony pełne zastosowanie i pełny sens uzyskują jedynie w wypowiedzi kolokwialnej. W innych formach językowej komunikacji mamy do czynienia bądź z ograniczeniem ich użycia, bądź z użyciem ich w znaczeniu przenośnym lub wtórnym.

Zakres i sposób użycia tych kategorii gramatycznych daje podstawy do znacznie bardziej subtelnego i lepiej w doświadczeniu słownej komunikacji osadzonego opisu aktu mówienia, a także innych form posługiwania się językiem niż dość prymitywny system kategorii: nadawca — odbiorca — kod — komunikat; odzwierciedlają one bowiem te czynniki sytuacji komunikacyjnej i te zależności między nimi, które wyznaczają sposób formułowania komunikatu i jego interpretację i które wpisane są w gramatyczny system języka jako elementarne formy językowej artykulacji rzeczywistości.

Pełna
aktualizacja
w wypowiedzi
kolokwialnej

Ponieważ system podstawowych kategorii gramatycznych znajduje pełną aktualizację w wypowiedzi kolokwialnej, jest ona dogodnym punktem odniesienia dla charakterystyki innego rodzaju komunikatów, związanych z odmiennymi formami słownej komunikacji. Jednym z elementów charakterystyki

⁶ Por. Kuryłowicz: *op. cit.*

napisu było ustalenie zależności między „sytuacją” napisu i tym, co napis „mówi” w zakresie kategorii czasowych i przestrzennych. Pełna charakterystyka tej formy komunikacji winna ujawnić system użycia podstawowych kategorii gramatycznych w napisach.

9. Wygodną ilustracją zależności między sytuacją komunikacyjną a komunikatem są przytoczenia. Przytoczenie jest wypowiedzią dwuczłonową, której jeden człon reprodukuje w jakiś sposób wypowiedź przytaczaną (np. *Widziałem twojego brata, że widział mojego brata*), drugi zaś jest pewnego rodzaju opisem związanego z nią aktu mówienia (np. *Powiedział mi..., Andrzej mi odpowiedział...*). Niekiedy opis ten zredukowany jest niemal do stwierdzenia faktu odezwania się (*Powiedział...*), czasem jednak wskazuje rolę komunikacyjną, modalność lub rodzaj wypowiedzi (*odpowiedział, zażartował, spytał, poprosił, przyrzekł, opowiedział, wyznał*), a także aktorów, scenerię, usytuowanie czasowe i przestrzenne aktu mówienia (*Andrzej mi powiedział przed chwilą..., Powiedział kierownikowi po zebraniu...*). Korelacja między sytuacją komunikacyjną i wypowiedzią występuje w przytoczeniu pod postacią korespondencji między opisem aktu mówienia i sformułowaniem przytoczonej wypowiedzi. Korespondencja ta, niekiedy (w wypadku *oratio obliqua*) manifestowana również przez zależności składniowe, jest zrozumiała sama przez się, jako że oba człony przytoczenia są niejako dwoma przedstawieniami tego samego faktu — powiedzenia komuś czegoś — w dwóch perspektywach. Toteż każdy z nich osobno pozwala — w pewnym zakresie — odtworzyć drugi — np. przytoczone zdanie: *Czy napiszesz się kawę?* implikuje modalność opisywanego aktu mówienia (*Spytał*); z drugiej strony opis: *Poprosił ją...* zakłada odpowiednią formę gramatyczną wypowiedzi przytoczonej. W wypowiedzi o wy-

Przytoczenie
wypowiedzią
dwuczłonową

Wypadek
oratio
obliqua.

Opis aktu komunikacyjnego

powiedzi ów opis wchłania zresztą całkowicie reprodukcję, stając się jedynym przedstawieniem wypowiedzi przytoczanej, np. *Poprosił ją o kawę.*

W wypadku przytoczenia wypowiedzi ustnej opis aktu komunikacyjnego obejmuje fakt odezwania się i — ewentualnie — charakterystykę formalną wypowiedzi (osobę, tryb itd.). Charakterystyka ta dotyczy w szczególności układu podstawowych kategorii gramatycznych danej wypowiedzi. Innymi słowy dany opis wyznacza formalną charakterystykę wypowiedzi, które mogą być z nim połączone — np. opis: *Spytał mnie* wyznacza klasę wypowiedzi, które spełniają pewne warunki formalne i które mogą wystąpić w roli drugiego członu przytoczenia (reprodukcji wypowiedzi przytoczonej).

Napis — trwa w jakimś miejscu

W wypadku napisu pierwszy składnik opisu — stwierdzenie faktu odezwania się — ulega zmianie. Przytaczając napis, wypada powiedzieć raczej: *napisane jest...* — np. *Tu jest napisane: ul. Królewska* albo: *Tu jest napisane, że nie wolno wprowadzać psów.* Formuła: *jest napisane...* nasuwa się ze względu na odmienność semiotycznego statusu napisu i wypowiedzi. Napis jest — podobnie jak list czy książka — komunikatem pisemnym. Ponadto, w przeciwieństwie do wypowiedzi, nie ma charakteru zdarzenia — jak odezwanie się — lecz czegoś, co jest gdzieś umiejscowione. Nie jest wreszcie czymś aktem wobec kogoś, lecz trwa w jakimś miejscu — podobne jak znak drogowy, strzałka namalowana na murze czy inny znak graficzny. Ktoś kiedyś musiał oczywiście napis wykonać, ale wykonanie napisu nie jest aktem komunikacji, tylko aktem wyprodukowania znaku czy potencjalnego komunikatu. Komunikat ten aktualizuje się natomiast wyłącznie jako już napisany — jako *to, co tu oto jest napisane.*

10. Formuła opisująca akt mówienia, określając wprost formalne warunki dopuszczalnych wypowiedzi przytoczanych, tym samym

wyznacza w pewnym stopniu zakres tego, co może być w owych wypowiedziach zakomunikowane, jako że to, co można powiedzieć zależy od tego, jakich środków językowych można w tym celu użyć. Analogicznie formuła: *Tu jest napisane...* wyznacza to, co może być napisane.

Otóż to, co jest napisane, musi być *gdzieś* napisane i to zespolenie z określonym miejscem stanowi podstawową właściwość napisu. Do natury napisu należy, iż „przemawia” on z pewnego miejsca. Bez tej lokalizacji przestaje funkcjonować jako komunikat: tabliczka z napisem: *Wejście* porzucona na trawniku do niczego się nie odnosi i o niczym nie informuje — podobnie jak leżący pośrodku łąki drogowskaz albo oderwana od tarczy zegarowej wskazówka, która również niczego nie wskazuje, a jedynie pozostaje przedmiotem-który-nadawałby-się-do-wskazywania-godzin.

Wypowiedź jest również jakoś umiejscowiona, ale jest to lokalizacja z pewnego punktu widzenia przypadkowa: miejsce, w którym się mówi, wykorzystywane jest jako przestrzenny punkt odniesienia dla tego, co się mówi, ale nie jest niezbędnym warunkiem ważności wypowiedzi, jako że to samo można by powiedzieć w jakimś innym miejscu, modyfikując odpowiednio podstawienia za „zmiennie”: *tu, tam, stąd* itd. Napis natomiast przeznaczony jest z góry do określonego umiejscowienia i poza nim traci ważność. Poza właściwym miejscem, to co jest napisane, jest nieważne, nie ma „mocy prawnej” tak samo, jak nieważny jest wyrok: *Oskarżony zostaje niniejszym skazany na karę pięciu lat więzienia*, jeśli nie został wypowiedziany przez sędziego podczas rozprawy sądowej przy zachowaniu wszelkich wymaganych przez prawo formalności. Metaforycznie można by powiedzieć, że to, co jest napisane, jest komunikatem przedmiotu czy miejsca, w którym jest napisane — w takim sensie, w jakim mówi się, że wypowiedź jest czymś komunikatem.

Bez lokalizacji
przestaje
funkcjonować

Komunikat
przedmiotu
lub miejsca

Eliminacja
kategorii
czasu i osoby

Konsekwencją tego przytwierdzenia do określonego miejsca czy przedmiotu jest eliminacja kategorii czasu. Napis nie funkcjonuje na modłę czegoś, co się dzieje lub dokonuje — zdarzenia lub procesu — lecz na modłę bytu — tego co jest. Jego TERAZ nie jest przeciwstawieniem żadnego „kiedy indziej”, lecz atemporalną obecnością. Zespolenie z miejscem eliminuje również kategorię osoby: nie ma „tego, kto mówi”, jako że napis jest „komunikatem czegoś”, ani „tego, do kogo się mówi”, a wobec tego nie istnieje również przeciwstawienie osób (JA i TY) i „tych, o których mowa” (ON, ONI). System kategorii deiktycznych, którego ośrodkiem jest w wypadku mówienia układ: JA-TU-TERAZ, w napisie zredukowany jest do kategorii: TU i jej pochodnych: *stąd*, *tędy* itd.

11. W wypadku napisów prezentujących redukcja systemu podstawowych kategorii gramatycznych nie odgrywa istotnej roli, jako że artykułują one — podobnie jak wypowiedzi prezentujące lub definicje — *to, co jest*: rzeczy, właściwości, relacje przestrzenne i logiczne. Zdania te operują w zasadzie kategoriami nominalnymi (liczba, przymówek, rodzaj, *deixis* miejsca) i wymagają użycia tych elementów systemu językowego które występują w syntagmie nominalnej. Grupę werbalną — niekonieczną zresztą (*To ulica Królewska, Lew to zwierzę mięsożerne*) — reprezentuje spójka (*verbe-copule*) *jest*. Stąd podobieństwo napisu prezentującego i definicji deiktycznej.

Zakazy i
powiadomienia

W wypadku zakazu czy powiadomienia natomiast redukcja systemu gramatycznego prowadzi do istotnych różnic między wypowiedzią i napisem. Zakaz wypowiedziany to zdanie stanowiące manifestację czyjegoś aktu wobec kogoś. Jego ośrodkiem jest czasownik, będący wykładnikiem językowym owego aktu zakazywania. Jako taki, czasownik reprezentujący w swojej formie gramatycznej formalną cha-

rakterystykę tego aktu. Osoba, czas, tryb czasownika korespondują z realizującym się przez wypowiedź czymś ustosunkowaniem się do kogoś w sprawie czegoś. W przeciwieństwie do definicji prośba, zakaz, pytanie czy przyrzeczenie wymagają przede wszystkim kategorii werbalnych: osoby, trybu, czasu. Otóż formuła: *Napisane jest...* kategorie werbalne wyklucza. Ponieważ stanowią one odzwierciedlenie czyjeś aktu wobec kogoś, nie znajdują zastosowania w napisie, który ma charakter bytu — tego, co jest.

Dlatego też w napisie kategorie werbalne są neutralizowane. Powiadomienie, nakaz czy zakaz, które w wypowiedzi wymagają zdania w formie osobowej, w napisie występują często w postaci syntagmy nominalnej, stanowiącej rezultat bądź redukcji zdania do członu nominalnego, podobnie jak to ma miejsce w wypadku *word-sentence* (np. *Remanent, Przerwa*), bądź też rozmaitych operacji nominalizujących (*Przyjęcie towaru, Nadawanie przesyłek poleconych*). Jeśli powiadomienie czy zakaz jest sformułowane w postaci zdania, jest to zdanie nominalne (*Obcym wstęp wzbroniony, Przejścia nie ma*) lub bezokolicznikowe (*Tu nacisnąć, Nie wychylać się*). Wykorzystywane są też czasowniki defektywne (*Nie wolno wprowadzać psów*) oraz zwroty „bezosobowe” (*Zabrania się wprowadzania psów, Uprasza się o zachowanie ciszy*).

W napisie
kategorie
werbalne są
neutralizowane

12. Przedstawione tu rozważania zmierzały do wydobycia zasadniczych właściwości tego modelu językowej komunikacji, który realizują napisy. Analiza napisów nasuwa jednak szereg problemów, które były tu pominięte lub tylko wspomniane. Osobnej analizy wymagałaby na przykład typologia napisów. Pewne swoiste problemy nasuwają też wspomniane w punkcie 5 zespoły napisów związanych z jednym przedmiotem. Pominięte zostały również napisy i zbliżone do napisów komunikaty występujące na (lub w) przedmiotach będą-

Inne
rodzaje
napisów

Napis a
komunikacja
pisana w ogóle

cych nośnikami materialnymi innych tekstów językowych — na dokumentach, książkach, afiszach itp. Z drugiej strony analiza napisów nasuwa pewne ogólniejsze problemy teoretyczne. Jednym z ważniejszych wydaje się być określenie relacji między tą formą komunikacji językowej a komunikacją pisaną w ogóle. Otóż z pewnego punktu widzenia każdy komunikat pisany jest *sui generis* napisem — formuła: *Tu jest napisane...* znajduje zastosowanie nie tylko w wypadku tabliczki z nazwą ulicy, lecz także w wypadku książki. Tekst książki również związany jest silnie z książką, a znacznie słabiej, niż ustna wypowiedź, z osobą autora i momentem sformułowania. Z drugiej strony wszelako tekst książki operuje kategoriami werbalnymi i zdaniami, których napis unika, a które właściwe są ustnej wypowiedzi. Operują nimi zresztą również pewne napisy — np. reklamowe neony: *Ubieraj się w CDT, Oszczędzaj w PKO, PZU chroni ciebie i twoje mienie*. O ile te ostatnie stawiają problemy pozorne — mamy tu do czynienia z naśladowaniem innej formy użycia języka: mówienia do kogoś — to teksty drukowane i pisane, a także np. inskrypcje kommemoratywne wymagałyby obszernych analiz.